

Književni pregled

JESU LI KLASIČNI JEZICI DANAS SUVREMENI?

Jasno je iz inozemnih časopisa, da se u mnogim zemljama živo raspravlja o obnovi nastave. Na svim područjima: od osnovne škole pa do sveučilišta. Nije mi nakana osvrnuti se na čitavu ovu problematiku, koja zahtijeva mnogo kvaliteta i široke suradnje. Prepuštam to pozvanijima. Ograničit ću se na nekoliko misli u okviru gornjega naslova. Bit će to u mnogočemu misli drugih. Misli, koje su i moje. No, uz auktoritete one će biti jačeg utjecaja, jer auktoritetima i pripadaju. Pri pisanju ovih redaka mislim posebno na svećenički stalež, ali nipošto isključivo. Vidjet će se to osobito iz citata dvaju ne-ckrvenih auktoriteta.

U vijeku poplave tehnike i takozvanih egzaktnih znanosti čini se, da su one napravile i svoj mentalitet kod čitavih masa, a ne samo kod pravih stručnjaka, koji se znanstveno bave spomenutim znanostima. Mentalitet, koji odvrća ljude od njih samih. Odvrća ih da o sebi misle. Čak ih sprečava, da oni sami uopće svojim razumom misle. Sve primaju »izvana«. Sve već »gotovo«. Za njih »misle«: masa raznovrsne štampe (tu je opet posebno pitanje kvalitete tiskane mase), radio, kino i slično. Posebnu ulogu igra televizija, jer ona se već i u obiteljskom ognjištu »udomaćila«. Ona »misli« mjesto gledalaca i slušalaca. Oni od nje primaju sve već »gotovo«. I to lakše, jer servira očima i ušima u isto vrijeme. Zato i opasnije, jer za »nekvalificirane« ona nije davalac ideja za razum, nego utiskivač nepovezanih slika za maštu.

U čemu je zlo? Ni u čemu od spomenutih, osim ako je sam sadržaj zao. *Zlo je u čovjeku, koji ne misli svojim razumom.* Koji ne zna birati. Koji često uopće ne dolazi do ideje, da bi ipak morao birati. Voditi evidenciju i kontrolu svoje »prošlosti«, iskustva, da postane sposoban birati u moru onoga, što mu stoji na raspolaganju. Dakako, ovoj zbunjenosti i nesigurnosti, ovom nemaru za »biranje« doprinose u većoj ili manjoj mjeri razni »auktori« (pisци, režiseri i slični), koji serviraju svoje »misli« današnjem čovjeku na način, na koji ne bi smjeli: ističući kao glavno ili važno ono, što nije takvo; ili bez ikakve metode, bez reda ili — kako se danas često čuje — »bez veze«. U tome smislu muž i žena Ceard, oboje francuski profesori, kritiziraju televiziju u Francuskoj kao neodgojnu za mladež, jer, između ostalih razloga, servira svoje programe bez hijerarhije vrijednosti: »Televizija pruža još jednu drugu (osim prije spomenutih, op. prev.) opasnost, a ta je, da sve stavlja u isti red, ne postavlja stvari u jedan potrebnii okvir, kontekst, ne postavlja red vrijednosti ili veličine (prikazanih stvari), ne daje uputa. Rat u Vijetnamu, jedan odlomak iz Alfreda de Musseta (+1857) ili Guy Lux, sve to slijedi jedno za drugim, sve se miješa: kako hoćete, da se tu snađe jedan srednjoškolic?« Oboje navode kao lošu stranu televizije još i to, što ona samo daje, a daci primaju; nema »dijaloga«,

kontakta, diskusije, izmjene misli. Bračni par Ceard govori iz svoga iskustva s dacima.*

I tako zalazimo u »začarani krug«: iz situacije stila života današnjice rađa se čovjek, koji »ne misli«, a, ako već misli, ne misli »o sebi«. Ne ponire u sebe, već ide prema »van«. I takav čovjek stvara dalje ovakav stil života, koji izgleda više dinamika robota nego život čovjeka, kome je specifični kvalitet da baš sam on misli, i da najviše o sebi misli. Ta, on se svojim plemenitijim dijelom — duhom — izdiže iznad čitava vidljivog kozmosa. Svaki pravi život definiramo »motus ab intrinseco«: dinamika, koja izvire iz dubinske srži životnog počela, koje se nalazi u samom tom živom subjektu. I takav subjekt prima mnogo iz vanjskog svijeta, ali sve asimilira i pretvara u »svoj« vlastiti život. To je — na svoj način — proces svakoga živog subjekta, od vegetativnoga do onoga razumskog: *u sebi — od sebe — k sebi*. Najviše nastojanje, briga jest briga o sebi (o svome vlastitom životu). Potpuno, dakle, i dubinski oprečno i najsavršenijem robotu. Sasvim oprečno i stilu života čovjeka, za koga drugi »misle«, a on samo »prima«. Sjećam se, da sam nekoć čitao kod glasovitoga Bergsona o današnjem čovjeku, koji se sav predao spoznaji vanjskoga svijeta, a zaboravio misliti o sebi, da bi taj čovjek trebao »jedan nadomjestak (dopunu) duše«, koji bi popunio onu prazninu u čovjeku, koja je nastala, jer mu je duša velikim dijelom »izašla« van, prema materiji (materijalnom svijetu). Vrlo je točno to Bergsonovo zapažanje. Čovjek je ostao nekako prazan, jer je — napustivši misliti o sebi — napustio sebe.

Što bi trebalo? Kočiti napredak tehnike i uopće napredak spoznavanja kozmosa? To je apsurd i pomisliti. Ta, i Bog je čovjeku dao taj zadatak, da podvrgne sebi prirodu: »Napunite zemlju (potomstvom) i podvrgnite je sebi« (Gen 1, 28). Da, neka čovjek vlada prirodom, a ne da ona njega podvrgava sebi. To bi čovjeku moralo biti jasno.

Što onda? Da čovjekom ne upravlja onaj »mehanizirani« mentalitet. Da ne prima ništa »gotovo«. Da ono, što prima, asimilira, luči, prosuđuje. U jednu riječ: *da misli!* To je od temeljne važnosti: *znati htjeti misliti!* Bez toga nema autentičnog čovjeka. *Misaoni čovjek i autentični čovjek jesu sinonimi. Samo na misaonom terenu može nicati prava kultura i istinski ljudski napredak. Samo na tom terenu može se ostvariti navrtak, nakalamljenje nadnaravnog, milosnog života.* Tu se može solidno razvijati »stablo života« koje donosi plod, da čovjek vječno živi (vidi Gen 3, 22).

Ovakvom, misaonom životu postavlja temelje upravo poznavanje klasičnih jezika, grčkog i latinskog, koji nam otkrivaju kulturno bogatstvo antike. Zato je katoličko redovništvo, osobito ono starijega doba, uložilo toliko mara i napore, da očuva to bogatstvo antike od propasti, koja je dolazila od zuba vremena i divljaštva raznih barbara. Nepochćenjive su zasluge Katoličke crkve i njezinih sinova i na ovom polju kroz vjekove. Danas, kada je cijena ovog kulturnog bogatstva nisko pala, kada je ono postalo i odbojno čak kod mnogih službenika Crkve i svećeničkih kandidata, vrhovno učiteljstvo Crkve podiže snažno upozorenje na dekadenciju ovakva mentaliteta i na veliku kulturnu važnost poznavanja klasičnih jezika, napose latinskoga. Napominjem samo apostolsku konstituciju pape Ivana XXIII »Veterum Sapientia« (22. veljače 1962; A. A. S. — LIV — 1962 — p. 129—135) i »Ordinationes« Kongregacije za sjemeništa i sveučilišta za propisno provođenje u djelo spomenute Ivanove konstitucije (22. travnja 1962).

I Ivanova konstitucija i spomenute Naredbe uviđaju velike poteškoće, ali u isto vrijeme tvrde, da je moguće i da se moraju te poteškoće nadvladati te daju smjernice, upute i programe za njihovo svladavanje. Podižu se i instituti u istu svrhu. Te odredbe ne isključuju ni kandidate kasnijih svećeničkih zvanja. Ne radi se o savjetu. Radi se o naredbama najvećeg crkvenog auktoriteta. Predmet je to vrlo ozbiljna ispita samog sebe. Za svakoga: za kandidate, svećenike, posebno za one, koji snose veću odgovornost radi službe, koju vrše. Ta odgovornost ne izvire samo iz moralnog područja, jer je naredba naj-

* Interview se nalazi u reviji »La vie catholique illustrée«, br. 1154 (20—26. IX 1967), 6—9.

kompetentnije vlasti. Izvire još *ex natura rei*: o izvršavanju ili neizvršavanju tih Naredaba ovisi »niveau« i kvalitet naše ljudske i svećeničke kulture. Otuda dolaze i ona mnogostruka upozorenja iste vrhovne vlasti: ne žuriti se, ne skraćivati kvantitet niti snizivati kvalitet obuke ni srednjih ni viših škola. »Davati prednost kvalitetu, a ne kvantitetu svećeničkih kandidata« — to je opetovana poruka Pavla VI u raznim prigodama.

Neprihvaćanje te poruke uvijek se osvećuje. Osvećuje se neposredno na kvalitetu intelektualnosti i duhovnosti. Trpjet će i od toga zajednica. Najteža žrtva bit će ti »nekvalificirani« sami sebi. U svome životu i svome radu. Tada će se obistinuti, da je »samilost« onih, koji su takve »ipak« odabrali i pripustili, bila istinska okrutnost prema njima. Padanjem intelektualne kulture pada i duhovnost. Neka nas ne zavarava slučaj sv. Ivana Vianneya. Bio je on čelične volje i u učenju. Iznimka potvrđuje pravilo. »Redoviti« slučajevi potvrđuju našu tezu, da su intelektualna kultura i duhovnost dva stupa svećenikova i svećeničkog života, koji ga podržavaju da ne padne. Dva krila, koja ga drže u visini, da se ne oblati. Njima uzdiže i sebe i druge prema idealima ljudskim i kršćanskim.

Da bacimo sada jedan pogled na mišljenja nekih nekrštenih autokriteta o važnosti problema klasične kulture.

Najprije iznosim službeni dokument francuskog Ministarstva narodnog odgoja. »Bulletin officiel de l'Éducation nationale« (31. kolovoza 1967) objavljuje »Instructions« od 9. kolovoza 1967. istog Ministarstva. Tu se najprije iznosi potreba latinskog jezika, da se dobro upozna njihov materinski jezik. Zatim slijedi doslovce: »Ovaj (latinski) jezik sa sklanjanjem i sprežanjem (à flexions) jest, nadalje, odlično sredstvo intelektualnog odgoja: kada je učenik, kroz 7 godina (od šestog do završnog razreda — kod Francuza se drukčije računaju brojevi razreda, op. prev.) postao vješt u disciplini latinskog jezika, on je, vježbajući se istodobno u analizi i intuiciji, stekao stanovitu sposobnost razglabanja (raisonner) i duhovne gipkosti (souplesse d'esprit), čiju će blagodat osjetiti kroz cijeli tijek svoga života (potertao prev.). Latinski nije samo bitni elemenat književnog, jezičnog i filozofijskog odgoja, kako je on definiran u novoj »reformi obuke«: latinski po svojoj naravi ima svoje mjesto u znanstvenim kao i književnim sekcijama koje vode do bakalaureata (mature, op. prev.). Latinski ne može biti — on ne smije biti — vlasništvo jedne manjine intelektualaca, pa bili oni i istaknuti: latinski je najprije sredstvo komunikacije, formacije i kulture, pristupačne najvećem broju, te svaki od onih, koji ga uče, mora u njemu naći nagradu svojih uloženi napore te u isto vrijeme razvitak svojih osobnih kvaliteta.«

Sada jedan auktoritet iz područja profesora stručnjaka u Belgiji. I u toj zemlji na veliko se raspravlja o obnovi školstva. Evo što je tom prilikom napisao profesor Maxime Leroy u dnevniku »La libre Belgique« (13. listopada 1967, str. 1. i 5). Naslov članka u prijevodu glasi »Stari jezici u odjelima srednjih škola«, a podnaslov »Jedna teška opasnost« (une menace grave). Evo toga članka: »Poslije tolikih teških šokova u našoj maloj zemlji posljednjih 10 godina, priprema se neka nova reforma, koja bi, bojim se, učinila jedan »griješ protiv duha«. Radi se u toj reformi, da se svede gotovo na ništa onaj dio starih jezika u odjelima srednjih škola (humanités), koji ti jezici još tu zauzimaju. Budući da se ta reforma očito nadahnjuje na pogrešnim shvaćanjima, koja se odnose na ulogu i važnost ovih jezika u odgoju moderne mladeži, dobro treba još jednom sa svom željenom strpljivošću, ali i sa svom potrebnom odlučnošću pobijati takva shvaćanja.

Nije istinito, kako se to mišljenje danas sve više širi, da učenje latinskog i grčkog kroz šest godina mladosti ne služi ni čemu, ili da je to najviše pristojna zabava za djecu bogataša i za stare čudake (lunatiques). Ovaj nauk u prvom redu služi da razum i jezik učini gipkim. Bez bojazni kontradikcije i ne hoteti ni najmanje omalovažiti bilo koga, tvrdim — jer sam to mnogo puta iskusio — da se nalazi više brzine u umnim reakcijama i više finese u prosuđivanju — caeteris paribus — u đaka grčko-latinske škole nego u onih modernih srednjih

škola (a fortiori nego u tehničkih škola). Ovi su zadnji, općenito govoreći, uporni radnici prokušane solidnosti.

Ali ova solidnost odaje nekom, da se tako izrazim, hrapavošću (rugosité). Trebalo bi da ona bude izgladena, dotjerana dobro znam od koga i dobro znam čime. Ne radi se o kičenosti govora, nego o vladanju (maîtrise) svagdašnjim govorom. Je li ta istina, koje su svjesni mnogi vrlo zaslužni ljudi i radi koje oni trpe, je li ta istina, velim, tako suptilna, da je mnogi više nisu sposobni shvatiti? U svakom slučaju vrlo je značajan govor inženjera Claudea Meuniera, profesora na Politehničkom fakultetu u Monsu, koji je održao na sjednici prigodom početka akademske godine. U tome se govoru nalazi obrana u prilog kulture, koja se stječe grčkim i latinskim. Njegova je obrana bez dvojbe »neza-interesirana«, jer je po struci inženjer. To je svjedočanstvo, u ovim časovima, osobite vrijednosti.

Nije istinito, da su stari jezici mrtvi jezici. (Zatim pisac navodi koristi ovih jezika za francuski, pa čak i flamanski jezik). Napustiti ove jezike znači odvratiti se od radosti srca, napustiti jedan od izvora koji, s našim tehničkim i znanstvenim rječnikom, hrani rijeku zapadnjačkih misli u njezinim najvišim i najplodnijim oblicima, a ti su: filozofija, rođena u Grčkoj, i pravo, rođeno u Rimu. Za filozofa ili pravnika, koji će jezik bolje od latinskoga izraziti načela i izreke, koje trajno treba napominjati sadašnjem odveć zaboravnom ili odveć sebičnom svijetu? Njihova se (filozofijskih i pravnih načela i izreka) izvorna zbijenost gubi u prijevodima — parafrazama modernih jezika. Je li poznato, da npr. izreka NEC PLURIBUS IMPAR, koja u latinskom sadrži 16 slova, u jednom stisnutom francuskom prijevodu traži više nego trostruko slova? (Donosi prijevod u kome ima 56 slova, op. prev.). U ovom razvlačenom prijevodu sva se snaga izvornika rasplinula. Taj jezik je škola konciznosti i preciznosti. Tako npr. TRADERE je različito od TRAHERE. TRADAT (konjunktiv prezenta) nije isto što i TRADIT ni TRADET (indikativ futura). Ove razlike od jednog samog slova sile mladog prevodioca da se svakog časa vježba u zapažanju. Od njega to traže njegovi daljnji studiji i buduća profesija, da što prije stekne naviku pozornu razmatranja.

Nije istinito, da su stari grčki i latinski pisci *stari pisci*. Oni posjeduju povlaštenu moć vječnog pomladivanja, koje se uvijek obnavlja. Oni nam daju ne samo *jedno* oblikovanje duha, već mnogovrsno: duh energije i patriotizma (Demosten), duh analize i sinteze (Plato), duh znanstvene radoznalosti i istraživanja (Aristotel), duh finese i građanske svijesti (Ciceron), duh odlučnosti (Cezar), duh psihološke prodornosti (Tacit). Svi oni doprinose obogaćivanju, oblikovanju i profinjavanju onoga, koji ih u zgodno vrijeme proučava. Budući da nema kulture duha, koja ne oboji i moralno vladanje, može se biti siguran, da će pouka iz klasika imati učinka i na moralnom vladanju. Kada je Georges Clemenceau (ministar rata i premijer g. 1917, op. pr.) započeo svoj »Demosten« (govor, koji sadrži prve riječi iz govornika Demostena) riječima, kojima imitira toga heroja: »Ljudi Atenjani«, nije li bilo to zato da dadne razumjeti, da po Demostenovu uzoru izrađuje i svoju akciju kao i svoj način govora? Poznato je, što je od toga slijedilo. Kolika bi to bila nesreća promišljeno lišiti mladež takvih primjera i takvih dobročinstava!

Ako smo išli naprijed od antike, bilo bi skrajno nerazborito odsjeći se od svojih izvora. Kad se od sveučilištarca traži da prouči neko posebno pitanje, uvijek se zahtijeva, da — kao nekim uvodom — rekonstruira Geschichte der Frage. Naša civilizacija je zainteresirana, da to isto učine njezini najpozvaniji predstavnici.

Ne znači, da nije potrebna nikakva reforma ni u predmetu ni u načinu srednjih klasičnih škola. Naprotiv, specijalisti su pozvani da prouče poboljšavanje, koja treba u njima izvesti. Ali, molim lijepo, da odgovorni ne pomišljaju jedan tornado sa svježim zrakom! Oni, koji imaju zadatak očuvanje kulture, moraju je unapređivati, a ne pokopati. Mladi Belgijanci sutrašnjice imaju pravo na to, kao što smo i mi sami primili takvo dobročinstvo. Nemojmo ih u tome prikratiti!

Tisuće naših maturanata idu svake godine u Italiju i Grčku. Doista, na tim brzim izletima ne će usavršiti svoje poznavanje Homera i Vergilija. Oni nemaju vremena čitati i proučavati stare natpise. Ali oni će u onomu, što nam je preostalo iz antike, s udivljenjem naći dušu onih, među starima, najplemenitijih, najinteligentnijih i najvećih umjentika. Naći će dušu Grka željnih jasnoće i ljepote, dušu Latina zadojenih građanskom sviješću i veličinom, dušu svih njihovih mislilaca i njihovih ljudi akcije, koji su obuzeti ljubavlju slobode, jednakosti i pravednosti. A to su kreposti, koje će vječno trebati suprotstavljati neredu i barbarstvu, koji se neprestano pojavljuju.«

Dominik Budrović OP

NOVI HOLANDSKI KATEKIZAM

O novom holandskom katekizmu¹ pune su nam uši. Napeto pratimo njegove peripetije. Još im nije došao kraj. Objelodanjen je katekizam svršetkom g. 1966. Već te godine izaziva protest jedne grupe holandskih katolika; tuže ga u Rimu da mu nije ispravna nauka o djevičanstvu Bl. Dj. Marije, o istočnom grijehu, o Euharistiji, o naravi vjere, o kontracepciji, o besmrtnosti duše, o uskrsnuću tijela, o egzistenciji anđela. Odgovor na protest nije kasnio (SCHIL-LEBEECKX, SCHOONENBERG). Već u siječnju g. 1967. sastaju se rimski i holandski teolozi u Gazzadi kod Milana, bez pravog uspjeha. Da prouči stvar, formira se komisija od šest kardinala (BROWNE, FLORIT, FRINGS, JAEGER, JOURNET, LEFEBVRE). U g. 1967. izlazi engleski prijevod², koji nosi imprimatur biskupa u Burlingtonu; imprimatur je, notabene, poslije opozvan. Kardinal ALFRINK vrlo žali što je prijevod izišao. Napokon, 4. I 1968, kardinal Alfrink prima izvještaj kardinalske komisije. Traži se ispravak 14 važnijih točaka i 42 manje važnih. U isto vrijeme, na početku ove godine, bilo je već rasprodanih 450.000 primjeraka. Na katekizmu radila su 54 teologa. Izišao je s odobrenjem, službenim ili poluslužbenim, holandskog episkopata. Priređeni su već prijevodi njemački, francuski, španjolski i drugi. Neće se izdati prije izvršenja zatraženih korektura.*

Nabrojio sam ukratko činjenice iz kojih je očito kako je afera mučna. U svrhu ispravljanja imenovana su od kardinalske komisije dva bogoslova: belgijski isusovac E. DHANIS i redemptorist J. VISSER, od holandske hijerarhije isusovac J. SMULDERS i rektor sjemeništa u Utrechtu FORTMANN. J. SMULDERS zamolio je da ga riješe dužnosti. Razlog: kao da rimska komisija nema pravo nametnuti svoje shvaćanje u otvorenim pitanjima.³

U raznim časopisima čitali smo o katekizmu svašta: osude i panegirike, okrivljenih sentencija različite kvalifikacije: hereze, — ne baš hereze, ali zablude, — ne baš zablude, već nejasno ili manjkavo izražavanje. Našao se recenzent kojemu se knjiga sviđa, ali mu se ne sviđa naslov **katekizam**, ni

¹ *De nieuwe catechismus. Geloofsverkundiging voor volwassenen*, Hilversum/Antwerpen 1966. Kratica u ovom prikazu: H.

² *A New Catechism. Catholic Faith for Adults. The Famous »Dutch Catechism«*, Burns & Oates 1967. Ja sam pročitao taj engleski prijevod, ali sam sve što sam smatrao potrebnim provjerio u holandskom originalu. Kratica u ovom prikazu: E.

* Nadnadno čitamo da je tiskan i francuski prijevod. Na žalost, mimo i usprkos protestu francuskih biskupa.

³ Od novijih recenzija usp. J. QUINN, *The Month*, December 1967, str. 336—8; A. FLANNERY, *What is happening to the Dutch Catechism? Doctrine and Life* 13, 4 (April 1968) 225—8; V. DERMOTA, *Novi holandski katekizam za odrasle, Bogoslovni vestnik* 27 (1967) 133—8 (s katehetskog stanovišta); Z. BEZIC, *Novi holandski katekizam, Crkva u svijetu* II, 6 (1967) 70—4.